

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра публічного управління та адміністрування

РЕФЕРАТ
ВИПУСКНОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
на тему:

«Державна політика у сфері зайнятості»

Студентки 4_курсу, 6 с групи, спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» спеціалізації «Публічне управління та адміністрування»		
		Назаренко Дарія Юріївна
	– (підпис студента)	
Науковий керівник канд. екон. наук, доцент		Лазебна Ірина Василівна
	– (підпис керівника)	
Гарант освітньої програми канд. екон. наук, доцент		Головня Юлія Ігорівна
	– (підпис гаранта)	

Київ 2020

Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (33 найменування). Основний зміст роботи викладено на 36 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 2 рисунка, 3 таблиці.

Метою роботи є визначення шляхів удосконалення менеджменту державних органів у сфері працевлаштування громадян для більш ефективного захисту їхніх прав на ринку праці та розвитку соціально-економічної ситуації в країні; дослідження діяльності державних органів із регулювання ринку праці та зарубіжного досвіду регулювання зайнятості.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких дослідницьких завдань:

- дослідити соціально-економічну сутність зайнятості та роль держави в регулюванні зайнятості населення;
- провести аналіз основних показників стану ринку праці в Україні;
- дати характеристику проблемам дистанційної та надомної зайнятості в Україні;
- визначити напрями та шляхи вдосконалення реалізації державної політики зайнятості.

Об'єктом дослідження є державна політика у сфері зайнятості населення.

Предмет дослідження – процес формування та реалізації державної політики у сфері зайнятості населення.

Для вирішення визначених завдань, у процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальнонаукові методи, як: логічний (розкрито сутність та основні концепції зайнятості як структурного елементу соціально-трудової сфери суспільства), опис (досліджено стан і проблеми формування та реалізації державної політики у сфері зайнятості населення), аналіз (охарактеризовано теоретико-методологічні засади становлення державної політики у сфері зайнятості населення), синтез (здійснено структурно-функціональний аналіз сутності функціонування сфери зайнятості населення), дедукція (розкрито сутність, особливості та моделі формування державної політики у сфері зайнятості), узагальнення (запропоновано напрями вдосконалення системи державного регулювання ринку праці), аналогії (запропоновано інституційно-оптимізаційні механізми розвитку сфери зайнятості населення України).

У першому розділі розглянуто основні теоретичні положення щодо сутності та змісту поняття «зайнятість» як соціально-економічної категорії. Наведено різноманітні види зайнятості залежно від форм. Визначено основні завдання для вирішення проблеми вдосконалення структури зайнятості. Проаналізовано основні напрями активної політики зайнятості.

У першому підрозділі другого розділу за матеріалами державної статистичної звітності України розглянуто загальну ситуацію, що склалася на ринку праці України за останні роки; досліджено основні показники, що характерні для ринку праці – зайнятості та безробіття, проаналізовано причини безробіття та зменшення зайнятості населення; розглянуто проблеми трудової міграції; надано рекомендації щодо вдосконалення системи оплати праці.

У другому підрозділі другого розділу розглядаються проблеми правового регулювання дистанційної роботи як однієї з форм нестандартної зайнятості працівників. Розмежовуються поняття «дистанційна робота» і «надомна робота». Констатується, що в науці трудового права відсутня концепція розвитку дистанційної роботи як нестандартної форми зайнятості.

У третьому підрозділі другого розділу визначено сутність державного регулювання ринку праці. Наведено складові частини механізму державного регулювання ринку праці. Виокремлено основні завдання вдосконалення механізму державного регулювання ринку праці і зайнятості. Зауважено, що методичне забезпечення регулювання ринку праці потребує створення державою відповідних умов для формування людського капіталу на усіх його стадіях (відтворення, становлення, розвитку, виходу з ринку праці). Зазначено заходи щодо підвищення економічної активності безробітного населення. Запропоновано основні напрями вдосконалення системи державного регулювання ринку праці.

Одержані результати можуть бути використані при удосконаленні системи державної політики у сфері зайнятості.

АНОТАЦІЯ

У випускній кваліфікаційній роботі розглянуто основні теоретичні положення щодо сутності та змісту поняття «зайнятість» як соціально-економічної категорії. Наведено різноманітні види зайнятості залежно від форм. Визначено основні завдання для вирішення проблеми вдосконалення

структури зайнятості. Проаналізовано основні напрями активної політики зайнятості.

Розглянуто загальну ситуацію, що склалася на ринку праці України за останні роки; досліджено основні показники, що характерні для ринку праці – зайнятості та безробіття, проаналізовано причини безробіття та зменшення зайнятості населення; розглянуто проблеми трудової міграції; надано рекомендації щодо вдосконалення системи оплати праці.

Розглянуті проблеми правового регулювання дистанційної роботи як однієї з форм нестандартної зайнятості працівників. Розмежовуються поняття «дистанційна робота» і «надомна робота». Констатується, що в науці трудового права відсутня концепція розвитку дистанційної роботи як нестандартної форми зайнятості.

Визначена сутність державного регулювання ринку праці. Наведено складові частини механізму державного регулювання ринку праці. Виокремлено основні завдання вдосконалення механізму державного регулювання ринку праці і зайнятості. Зауважено, що методичне забезпечення регулювання ринку праці потребує створення державою відповідних умов для формування людського капіталу на усіх його стадіях (відтворення, становлення, розвитку, виходу з ринку праці). Зазначено заходи щодо підвищення економічної активності безробітного населення. Запропоновано основні напрями вдосконалення системи державного регулювання ринку праці.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість, безробіття, міграція робочої сили, державне регулювання, економічна активність, нестандартна зайнятість, дистанційна робота, надомна робота, державна політика зайнятості.

ABSTRACT

The basic theoretical provisions on the essence and content of the concept of "employment" as a socio-economic category are considered. There are various types of employment depending on the forms. The main tasks for solving the problem of improving the structure of employment are identified. The main directions of active employment policy are analyzed.

The general situation on the labor market of Ukraine in recent years is considered; the main indicators that characterize the labor market - employment and unemployment are investigated, the causes of unemployment and reduction of employment of the population are analyzed; problems of labor

migration are considered; recommendations were made to improve the remuneration system.

The problems of legal regulation of telework as a form of non-standard employment of employees are considered. The terms "remote work" and "home work" are distinguished. It is stated that in the science of labor law there is no concept of the development of telework as a non-standard form of employment.

The essence of state regulation of the labor market is determined. The components of the mechanism of state regulation of the labor market are given. The main tasks of improving the mechanism of state regulation of the labor market and employment are highlighted. It is noted that the methodological provision of labor market regulation requires the creation of appropriate conditions by the state for the formation of human capital at all its stages (reproduction, formation, development, exit from the labor market). Measures to increase the economic activity of the unemployed are outlined. The basic directions of improvement of the system of state regulation of the labor market are offered.

Keywords: labor market, employment, unemployment, labor migration, state regulation, economic activity, non-standard employment, teleworking, home work, state employment policy.

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра публічного управління та адміністрування

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Державна політика у сфері зайнятості»

Студентки 4_курсу, 6 с групи,
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
спеціалізації «Публічне
управління та адміністрування»

(підпис студента)

Назаренко
Дарія
Юріївна

Науковий керівник
канд. екон. наук,
доцент

(підпис керівника)

Лазебна
Ірина
Василівна

Гарант освітньої програми
канд. екон. наук,
доцент

(підпис гаранта)

Головня
Юлія
Ігорівна

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ЗАЙНЯТОСТІ ТА РОЛЬ ДЕРЖАВИ В РЕГУЛЮВАННІ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ.....	6
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАЙНЯТОСТІ.....	18
2.1. Аналіз основних показників стану ринку праці в Україні.....	18
2.2. Проблеми дистанційної та надомної зайнятості в Україні.....	25
2.3. Напрями та шляхи вдосконалення реалізації державної політики зайнятості.....	28
ВИСНОВКИ.....	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	37

ВСТУП

Актуальність теми. За останні роки в Україні відбулися і продовжують відбуватися значні зміни, що зумовлені процесами розбудови ринкової економіки, де визначальним фактором зайнятості населення є формування соціально-економічного становища країни в цілому і кожного громадянина зокрема. Тому, вивчення і відповідне регулювання процесів зайнятості населення є однією з найважливіших функцій державного управління.

У нашій державі ці питання регулює Закон України «Про зайнятість населення», яким визначаються правові, економічні та організаційні положення для регулювання зайнятості населення, його захист від безробіття, а також визначаються соціальні гарантії з боку держави в рамках реалізації громадянами права на працю.

Від темпу і характеру ринкових перетворень залежить державна політика зайнятості населення. Такими перетвореннями передбачається система адаптації у різних категоріях незанятого населення з вимогами ринку праці, а також система соціального захисту безробіття та осіб з обмеженою конкурентоспроможністю.

Сьогодні реформування ринкового господарства України, змін у економіці, перетворення у відносинах власності проблеми державного управління процесами зайнятості населення та безробіття стають необхідною умовою успішного забезпечення стабільності та стійкого розвитку суспільства.

В умовах інтеграційної трансформації економіки України зростає актуальність питання удосконалення державного регулювання ринку праці. Одночасно перед органами державної влади, на сучасному етапі розвитку постає завдання пошуку свого місця в міжнародному розподілі праці. Аналіз впливу глобалізації економіки на національні ринки праці та прогнозування такої взаємодії дасть змогу визначити напрямки регуляторної діяльності державних органів в Україні з урахуванням як локальних трудових ресурсів,

так і можливостей національної системи освіти, перспектив і загроз від можливих демографічних та міграційних процесів.

Багато вчених та науковців займалися дослідженням даного питання, зокрема: О. Бражко, О.Грішнова, С. Бандур, В. Герасимчук, В. Василенко, М. Гаман, В. Давиденко, В.Васильченко, Д. Доманчук, К. Зайцева, Т. Заєць, Ю.Маршавіна, Г. Зелінська, С. Зінченко, О. Коваль, О. Корнійчук, П. Саблук, О. Крайник, А. Сіленко, І. Шевченко, П. Шевчук та ін.

Метою роботи є визначення шляхів удосконалення діяльності державних органів у сфері працевлаштування громадян для більш ефективного захисту їхніх прав на ринку праці та розвитку соціально-економічної ситуації в країні.

Мета роботи зумовила виконання наступних **завдань**:

- дослідити соціально-економічну сутність зайнятості та роль держави в регулюванні зайнятості населення;
- провести аналіз основних показників стану ринку праці в Україні;
- дати характеристику проблемам дистанційної та надомної зайнятості в Україні;
- визначити напрями та шляхи вдосконалення реалізації державної політики зайнятості.

Об'єктом дослідження є державна політика у сфері зайнятості населення.

Предмет дослідження – процес формування та реалізації державної політики у сфері зайнятості населення.

Методи дослідження. У роботі використанні такі загальнонаукові та спеціальнонаукові методи, як: логічний (розкрито сутність та основні концепції зайнятості як структурного елементу соціально-трудової сфери суспільства), опис (досліджено стан і проблеми формування та реалізації державної політики у сфері зайнятості населення), порівняння (співставлено національні моделі реалізації державної політики у сфері зайнятості населення та запропоновано шляхи їх імплементація у вітчизняну практику), аналіз

(охарактеризовано теоретико-методологічні засади становлення державної політики у сфері зайнятості населення), синтез (здійснено структурно-функціональний аналіз сутності функціонування сфери зайнятості населення), дедукція (розкрито сутність, особливості та моделі формування державної політики у сфері зайнятості), узагальнення (охарактеризовано програмно-цільовий метод реалізації державної політики у сфері зайнятості населення), моделювання (запропоновано моделі реалізації державної політики у сфері зайнятості населення в Україні), аналогії (запропоновано інституційнооптимізаційні механізми розвитку сфери зайнятості населення України).

Структурно робота складається зі вступу, трьох розділів, які в свою чергу поділені на підрозділи, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ЗАЙНЯТОСТІ ТА РОЛЬ ДЕРЖАВИ В РЕГУЛЮВАННІ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Одним з найбільш важливих процесів, які відбуваються в соціально-економічному розвитку суспільства, є зайнятість. Нею зумовлюється те, що вона має тісний зв'язок із задоволенням потреби людини в праці. Вона забезпечує виробництво матеріальних і духовних благ, надає послуги. При зайнятості населення, людина забезпечується певними заробітками і тим самим створює для себе можливість задоволення своїх матеріальних і духовних потреб. Така вагома соціальна функція, як самореалізація, здійснюється особою через суспільно корисну діяльність при зайнятості населення. Через зайнятість населення охоплюється сукупність соціально-трудових відносин між людьми для забезпечення працездатних осіб робочими місцями, формування, розподілу і перерозподілу робочої сили для її участі у суспільно корисній праці [2, с.81].

О.А. Грішнова визначає зайнятість як трудову діяльність громадян, яка пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб, що не суперечать законодавству і, як правило, приносить заробіток (трудоий дохід) [6, с.237].

В.С. Васильченком визначена зайнятість як діяльність громадян, що пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб і, як правило, приносить їм дохід у грошовій або іншій формі [2, с.34].

Таким чином, до зайнятого населення відносять усіх громадян, які зайняті будь-яким видом суспільно корисної діяльності. Особи працездатного віку, які працюють, а також незайняті громадяни, що бажають працювати й ведуть активний пошук роботи, враховуючи класифікацію, якою користуються в міжнародній статистиці, відносяться до категорії економічно активного населення.

У зайнятості є економічна та соціальна сутність, оскільки є соціально-економічним явищем.

Економічна сутність зайнятості полягає в діяльності людей зі створення валового внутрішнього продукту (національного доходу). Тому, якщо більше людей зайнято за будь-яких інших умов, тим більше в суспільстві виробляється матеріальних і духовних цінностей, тим стає вищим рівень життя населення.

Соціальною сутністю зайнятості відображається необхідність особи в самовираженні і самоствердженні через суспільно корисну працю, а також ступінь задоволення в доходах своїх потреб за певного рівня соціально-економічного розвитку суспільства [28, с.13].

Саме за такою двоєдиною сутністю зайнятості населення можна чітко визначити, що зайнятість населення є найважливішим елементом соціально-економічної політики держави.

Таким чином, основні функції зайнятості населення:

- забезпечують життєдіяльність і розвиток суспільства, зокрема його непрацездатних членів;
- забезпечують життєдіяльність і розвиток особистості;
- забезпечують якість робочої сили [9, с.329].

Наведені функції зайнятості значною мірою забезпечують залежно від її рівня і ступеня продуктивності звужене, просте чи розширене відтворення населення, а також екстенсивне або інтенсивне відтворення робочої сили.

При демографічному аспекті зайнятості населення існує тісний зв'язок по відтворенню особистого фактору виробництва, економічному навантаженню працездатних осіб, продуктивності суспільної праці, стану використання трудового потенціалу суспільства. Тому при допомозі реального стану зайнятості населення відчувається вплив його структури по віку, по статі, за їх питомою вагою у складі працездатних.

Як соціально-економічна категорія, зайнятість населення, крім якісних характеристик, має і кількісні, які виявляються у визначенні критеріїв, за якими тих або інших осіб зараховують до числа зайнятих. У кожній державі

світового співтовариства визначаються власні критерії зарахування своїх громадян до числа зайнятих.

В.С. Васильченко у своїй роботі розподіляє зайнятість на такі форми [2, с. 103]:

1. При повній зайнятості населення пропозиція робочої сили повністю покривається попитом на робочу силу в суспільному виробництві. При повній зайнятості працездатного населення використовуються всі трудові ресурси. Не можна плутати повну зайнятість населення з повною зайнятістю окремої особи, яку визначають ступенем індивідуального використання робочого часу: неповний або повний робочий день (тиждень).

Ніколи не може бути стовідсотковою повна зайнятість, оскільки завжди є рівень (4–6%) добровільного безробіття. Навіть у радянські часи, коли працівників потребувалося найбільше, максимальна зайнятість населення України не перевищувала 97,6%. У всі часи була і є деяка кількість громадян працездатного віку, які не працюють або не хочуть працювати.

2. При глобальній зайнятості враховуються всі види корисної діяльності як у суспільному виробництві, так і поза його межами, що може виражатися у веденні домогосподарства, тимчасовій зайнятості громадян, догляді за дітьми і хворими. До глобальної зайнятості також відносять нерегламентовану і тіньову зайнятість за умов корисності праці.

3. Примусова зайнятість застосовується після вироку суду або коли вводиться надзвичайний стан чи інші випадки, якщо такі передбачені законодавством.

Форма організації робочого часу особи, крім повної зайнятості, передбачає неповну зайнятість.

Неповна зайнятість може виражатися у добровільній формі, при цьому використовується неповна робоча зміна (тиждень) при згоді або бажанні працівника. Неповна зайнятість носить соціальний характер (пенсіонери; люди з погіршеним станом здоров'я; у певній мірі забезпечені громадяни; мати, у якої є неповнолітні діти тощо). Але може бути так зване приховане

безробіття, яке розуміється як неповна вимушена зайнятість. Вона носить організаційно-економічний характер, тобто з'являється в силу різноманітних виробничих та бізнесових негараздів (у разі несвоєчасного постачання сировини, матеріалів, комплектуючих; зниження збуту продукції; різних внутрішньозмінних та цілодобових простоїв тощо) [11, с.3].

Зайнятість населення як соціально-економічна категорія виражається основними властивостями та закономірностями явищ об'єктивної реальності та є єдністю і протилежністю економічних і соціальних відносин, базою яких є економічні, що з'являються між людьми у процесі суспільного відтворення. Водночас як не може бути економічних аспектів зайнятості поза соціальними, так і немає тільки соціальних аспектів цього явища поза економічними [18, с.260].

Соціально-економічну категорію зайнятості населення розглядають з таких позицій:

- виробництва і його умов, оскільки необхідність полягає у з'єднанні працівника із засобами виробництва;
- суспільного відтворення – це процес, який постійно об'єктивно відтворюється шляхом формування, розподілу і використання працівників, визначає умови і форми їх включення у суспільно корисну працю та забезпечує певні масштаби такого включення;
- нагромадження – при такому процесі створюються нові робочі місця та засоби існування працівників;
- споживання – тут реалізовується трудозабезпеченість, у результаті якої послуги праці, які надаються працівником, оплачуються;
- поділу праці – у результаті працівника закріплюють за певною сферою трудової діяльності [2, с.104].

Багатоаспектність та складність соціально-економічної категорії, зайнятість населення пов'язана із сукупністю економічних та соціальних законів, дія яких спрямовується на залучення до процесу суспільного відтворення обмежених ресурсів, задоволення суспільних і особистих потреб.

За допомогою таких характеристик розкриваються найбільш важливі складові змісту зайнятості населення як соціально-економічної категорії. Її сутність впливає із взаємодії суб'єкта зайнятості в лиці працездатного населення з її об'єктом у виді робочих місць, що здійснюється як на мікро-, так і на макрорівні національної економіки. На макрорівні зайнятість населення виступає як взаємодія між особистими і речовими факторами виробництва у певних пропорціях та з відповідними якісними характеристиками [6, с.238].

Утвердження зайнятості населення є одним із головних завдань ринкової економіки, якій притаманні ринкові відносини [28, с.14].

Сьогодні перед Україною постає завдання розроблення нової політики зайнятості відповідно до сучасного стану нашої держави внаслідок минулих подій. Без цього не можна забезпечити соціальну стабільність, зберегти й розвинути людські ресурси. Особливої значущості набувають такі конкретні проблеми, як вибір засобів і механізмів регулювання зайнятості, співвідношення державної й приватної ініціатив, централізація і децентралізація в цій галузі, необхідність вироблення загальної концепції політики зайнятості. Створення моделей реформування ринку праці ґрунтується на запозиченнях варіантів вирішення цих проблем у розвинутих країнах з урахуванням української специфіки життя.

Рис.1.1. Основні об'єкти соціальної політики

Джерело: розроблено автором

Для вдосконалення структури зайнятості необхідно вирішити такі три завдання [33].

а) Боротьба з молодіжним безробіттям. Безробіття серед молоді – предмет особливої уваги з боку державних і суспільних органів України.

Безробітна молодь є психологічно нестійкою, яка піддається негативному соціальному впливу, та є живильним середовищем для зростання злочинності, наркоманії, соціальних конфліктів. Щоб запобігти негативним наслідкам безробіття серед молоді були розроблені пріоритетні напрями роботи у даній сфері, зокрема, оптимізація мережі навчальних закладів відповідно до потреб економіки; удосконалення механізму формування державного замовлення в системі вищої і професійно-технічної освіти для забезпечення потреб економіки у фахівцях і кваліфікованій робочій силі, а також для підтримки вразливих верств населення; післядипломна освіту; професійне навчання персоналу на виробництві.

б) Подолання регіональної диференціації в рівнях зайнятості. Пільгове оподаткування регіонів з високим рівнем безробіття дасть змогу залучити в них капітали, приплив яких зумовить розширення господарської діяльності, а водночас і створення нових робочих місць. Ця міра допоможе ліквідувати наявну диференціацію регіональних ринків праці, а також зменшить розбіжності в соціально-економічному розвитку регіонів загалом.

3) Допомога безробітним, що не мали роботи упродовж тривалого періоду часу. Особливого значення цей напрям набуває для ринку праці України, де зафіксовано збільшення тривалості терміну пошуку роботи.

У безробітних, які не мають роботи протягом тривалого періоду часу, є свої специфічні проблеми під час пошуку роботи. Ними втрачається звичка працювати й мотивація до праці, у них відсутній послужний список виконуваної роботи, тому для роботодавців вони не становлять інтересу. Зазвичай, у них не високий освітній рівень і кваліфікація.

Таким чином, державним регулюванням зайнятості населення має:

- забезпечуватися соціальне партнерство між суб'єктами ринку праці, тобто мають створюватися рівні можливості всім громадянам, незважаючи на їхнє походження, соціальний і майновий стан, расову та національну належність, стать, вік, політичне переконання, ставлення до релігії, реалізація права на вільний вибір виду діяльності, враховуючи їх здібності та професійну підготовку;
- сприяти забезпеченню ефективної зайнятості, запобігати безробіттю, створювати нові робочі місця та умови для розвитку підприємництва;
- у добровільності й відсутності у примушуванні громадян щодо вибору сфери діяльності й робочого місця;
- у гласності, основою якого є всебічне інформування населення про наявність вакантних робочих місць;
- у дотриманні комплексів заходів при регулюванні зайнятості вселення;
- у підтримці працездатних громадян у працездатному віці, яким потрібен соціальний захист;
- у забезпеченні заходів запобіжного характеру для регулювання зайнятості населення та відтворення робочих місць;
- у певній гарантії зайнятості, тобто мають гарантувати збереження робочих місць і професії, у гарантії одержання доходів. Залежно від стану економіки та ринку праці передбачається здійснення активних та пасивних заходів регулювання зайнятості [30, с.31].

Заходи по регулюванню ринку праці з боку держави діляться на активні та пасивні.

Активні заходи полягають:

- у створенні додаткових і нових робочих місць, розвитку приватного бізнесу, особливо малого й середнього, створенні умов для іноземного інвестування та для самозайнятості населення тощо;
- у профорієнтації, підготовці й перепідготовці кадрів;
- в організації громадських робіт;
- у посиленні територіальної та професійної мобільності робочої сили;

– у розвитку служби зайнятості тощо.

Пасивні заходи охоплюють виплату допомоги у зв'язку з безробіттям і наданням допомоги членам сімей, які перебувають на утриманні безробітних [21, с.82].

У сучасних умовах, від розвитку малих підприємств і кооперативів, значною мірою залежить створення нових постійних і тимчасових робочих місць. Наразі в Україні вони складають приблизно 60% загальної кількості зайнятих у недержавних структурах.

Для перспективного напрямку слугує організація малих підприємств залученням на них випускників профтехучилищ, технікумів у майбутньому перевівши ці підприємства на оренду, викуп. Враховуючи те, що у соціально-побутовій сфері вартість робочих місць менша, варто було б створити нові підприємства у виробничій сфері, зокрема для перероблення м'яса, овочів, фруктів, у виробництві будівельних матеріалів, заготівлі продукції, а також у виробничій інфраструктурі.

Для активної політики зайнятості важливими напрямками виступає професійна підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації працівників з метою створення сприятливих умов для широкомасштабного розгортання процесів структурної та технологічної перебудови економіки, запобігання безробіттю, розв'язання кадрових завдань, які пов'язані із раціоналізацією зайнятості [12, с.15].

Необхідно удосконалити систему інформації щодо вакансій, у першу чергу створити інтегровану базу даних про ринок робочої сили, яка б містила інформацію про потребу підприємств у кадрах за професіями та кваліфікаційними розрядами (структура професій, рівень кваліфікації), а також дані про кількість наявних та необхідних робочих місць за категоріями персоналу.

В Україні проблемою є громадські роботи, оскільки відсутні кошти у місцевому бюджеті, підприємствам не цікаво організовувати дані роботи, вони є непопулярними через їхню тимчасовість, також вони не відповідають

кваліфікаційному рівню і, як наслідок, такі роботи не сприймаються психологічно [18, с.261].

Проблеми працевлаштування населення регулюються на державному рівні. Центральним органом виконавчої влади з питань регулювання ринку праці є Міністерство соціальної політики України, яке працює у взаємодії з органами виконавчої влади областей та міста Києва. Міністерством соціальної політики України визначається політика на ринку праці у сферах зайнятості населення, державного соціального страхування (в тому числі на випадок безробіття), трудових відносин, соціального партнерства (соціального діалогу). До його відання належать питання міжнародного співробітництва у сфері зайнятості, координація діяльності з Міжнародною організацією праці тощо.

Одним із пріоритетних напрямів діяльності Міністерства є регулювання ринку праці й зайнятості населення. До організації діяльності з питань функціонування ринку праці й зайнятості залучається низка суб'єктів, які за своїм статусом належать до сфери управління Мінсоцполітики, до яких належать Державний центр зайнятості України, Державна служба України з питань праці, Науково-дослідний інститут праці й зайнятості населення Міністерства соціальної політики України і НАН України, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості та ін.

До недержавних організацій, що забезпечують формування й розвиток ринку праці та сфери зайнятості належать кадрові агентства, трудові колективи, профспілки підприємств, об'єднання роботодавців [23,с.14].

Державна служба зайнятості провадить свою діяльність, реалізуюючи право громадян на працю, а також забезпечуючи соціальний захист тимчасово непрацюючого населення.

Державна служба зайнятості України - це центральний орган виконавчої влади. Кабінет Міністрів України через Міністра соціальної політики України спрямовує і координує діяльність Державної служби зайнятості. Її діяльність регламентується Законом України «Про зайнятість населення», який був

прийнятий Верховною Радою України в 2013 р. з послідовними змінами і доповненнями [10].

Основними нормативно-правовими актами, якими у своїй діяльності керується Державна служба зайнятості є: Конституція України, акти Кабінету Міністрів України, накази Міністерства соціальної політики України та ін.

Державна служба зайнятості є єдиною в українському суспільстві державною установою, яка на засадах соціального страхування виконує на безоплатній основі посередницькі функції між роботодавцями та тими, хто шукає роботу, забезпечуючи реалізацію конституційного права незайнятих громадян на соціальний захист від безробіття [8, с.175].

Сьогодні Державна служба зайнятості України являє собою цілісну систему органів виконавчої влади з трирівневою структурою.

До першого (базового) рівня належать районні, міські, міськрайонні, районні в містах центри зайнятості, які надають громадянам послуги згідно з чинним законодавством про зайнятість населення.

До другого рівня відносять регіональні центри зайнятості. Їх основною функцією є здійснення територіального розподілу трудових ресурсів та участь у розробці регіональних програм зайнятості відповідно до місцевих особливостей і потреб.

До третього (верхнього) рівня відносять Державний центр зайнятості, до основної задачі якого відносять реалізацію єдиної політики зайнятості на всій території України, організацію заходів соціального захисту, а також сприяння зайнятості незайнятих громадян. Також центральний Державний центр зайнятості несе відповідальність за організаційно-методичне, правове та нормативне забезпечення, створення єдиної інформаційно-довідкової системи, розвиток матеріально-технічної бази служби зайнятості, здійснює підготовку кадрів усіх рівнів. Крім того, він відповідає за міжнародні зв'язки, раціональне використання коштів Фонду зайнятості населення [4, с.32].

Навчальні заклади професійної підготовки незайнятого населення, інформаційно-обчислювальні центри, територіальні та спеціалізовані бюро

зайнятості, центри реабілітації населення, підприємства, установи й організації, підпорядковані службі зайнятості також входять до складу Державної служби зайнятості [8, с.176].

Основні завдання, функції та права служб зайнятості усіх рівнів регламентує «Положення про державну службу зайнятості» (наказ № 41 Міністерства соціальної політики України від 20.01.2015) [12, с.16].

Основні функції Державної служби зайнятості полягають у:

- а) прогнозуванні (дослідженні, аналізі стану, структури, динаміки ринку праці, визначенні на підставі отриманих даних процесів регулювання зайнятості населення);
- б) плануванні (визначенні напрямів реалізації політики зайнятості);
- в) обліково-контрольній функції (збирання, реєстрація, переробка та зберігання інформації щодо ринку праці);
- г) організаційній функції (створення механізму взаємодії служби з органами, які займаються реалізацією політики зайнятості населення);
- д) регулюванні та управлінні (здійсненні безпосереднього керівництва поведінкою суб'єктів соціально-трудових відносин);
- е) інформаційно-роз'яснювальній функції (наданні всім суб'єктам трудових відносин необхідної інформації щодо стану ринку праці, заходів підвищення конкурентоздатності та професійного самовизначення населення [8, с.177].

Спеціальні функції Державної служби зайнятості полягають у:

- наданні соціальних послуг;
- соціально-захисній функції (визначення, нарахування та надання незайнятому населенню різноманітних видів матеріальної допомоги).

Допоміжні функції полягають у:

- нормотворчості (прийняття нормативних актів управління діяльністю державної служби зайнятості);
- оперативно-виконавчій функції (реалізація законодавства про зайнятість населення);

– юрисдикційній функції (застосування адміністративних, фінансових та дисциплінарних санкцій) [8, с.178].

Створення системи контролю ефективності послуги або програми не менш важливе, ніж визначення її функцій. Створення цієї системи полягає у визначенні її цілей, характерних особливостей, розробленні методів реєстрації та оновлення інформації щодо діяльності програми, що в свою чергу дозволяє:

- розробити показники ефективності для вимірювання загальних результатів програми;
- допомагає краще керувати програмою;
- забезпечує звітування про хід виконання програми;
- генерує дані, які необхідні для проведення оцінки впливу [9, с.332].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАЙНЯТОСТІ

2.1. Аналіз основних показників стану ринку праці в Україні

Основні категорії, які характеризують ефективність функціонування ринку праці є: економічно активне населення; економічно неактивне населення; безробітні та зайняті. Фахівці Державної служби України до економічно-активного населення віднесли населення обох статей віком від 15 до 70 років включно, яке протягом певного періоду забезпечує пропозицію робочої сили на ринку праці. Тобто, до структури економічно-активного населення включено дві категорії – «зайнятих» та «безробітних» осіб. Одним з найважливіших показників, яким характеризується стан ринку праці України є зайнятість населення. Дані про зайнятість населення України наведено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Показники економічно активного населення України [7]

	Економічно активне населення				У тому числі, зайняте населення			
	У віці 15-70 років		Працездатного віку		У віці 15-70 років		Працездатного віку	
	В середньо му тис.осіб	У % до населення відповідн ої вікової групи	В середньом у тис.осіб	У % до населення відповідн ої вікової групи	В середньом у тис.осіб	У % до населення відповідн ої вікової групи	В середньом у тис.осіб	У % до населення відповідн ої вікової групи
2010	20894,1	63,6	19164,0	71,9	19180,2	58,4	17451,5	65,5
2011	20893,0	64,2	19181,7	72,6	19231,1	59,1	17520,8	66,3
2012	20851,3	64,5	19317,8	72,9	19261,4	59,6	17728,6	69,9
2013	20824,6	64,9	19399,7	72,9	19314,2	60,2	17889,4	67,3
2014	19920,9	62,4	19035,2	71,4	18073,3	56,6	17188,1	64,5
2015	18097,9	62,4	17396,0	71,5	16443,2	56,7	15442,0	64,7
2016	17955,1	62,2	17303,6	71,1	16276,9	56,3	15626,1	64,2
2017	17854,4	62,0	17193,2	71,5	16156,4	56,1	15495,9	64,5
2018	17939,5	62,6	17296,2	72,7	16360,9	57,1	15718,6	66,1

Дані за 2010-2014 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, за 2015-2018 роки – також без частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганських областях

Відповідно до даних, то характерна особливість національного ринку праці за період з 2010 по 2018 роки визначено значним падінням чисельності економічно активного населення у віці 15-70 років відповідно з 20 894,1 тис.

осіб до 17 939,5 тис. осіб. Особливо падіння рівня економічної активності прослідковується у 2014, якщо порівняти з 2013 роком – з 64,9% до 62,4%. Якщо розглядати зайняте населення серед населення працездатного віку, то тут прослідковується така ситуація: упродовж періоду, що досліджувався, то найвищим показником зайнятості – 17 889,4 тис. осіб у 2013 році, потім у динаміці по роках найнижчий стан показника у 2015 році – 15 442,0 тис. осіб. та прослідковується скорочення кількості зайнятого населення. При складній політичній та економічній ситуації в Україні у період з 2014 по 2018 рік спричинено значний спад кількості зайнятого населення, більш ніж на 1 469,5 тис. осіб.

З вищезазначеного випливає, що зайнятість населення в Україні постійно знижується, доцільно прослідкувати тенденцію щодо сфер зайнятості трудових ресурсів. Зайнятість населення в окремих галузях економіки визначається у відсотках від економічно активного населення, яке представлено часткою працездатного населення, безпосередньо зайнятого в суспільному виробництві.

У таблиці 2 наведена чисельність зайнятого населення в Україні за видами економічної діяльності у 2012-2018 роках.

Таблиця 2.2

Зайняте населення за видами економічної діяльності у 2012-2018 роках [7]

Показник (тис.осіб)	Роки						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Усього зайнято	19261,4	19314,2	18073,3	16443,2	16276,9	16156,4	16360,9
Сільське, лісове та рибне господарство	3308,5	3389,0	3091,4	2870,6	2866,5	2860,7	2937,6
промисловість	3236,7	3170,0	2898,2	2573,9	2494,8	2440,6	2426,0
будівництво	836,4	841,1	746,4	642,1	644,5	644,3	665,3
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних заслбів і мотоциклів	4160,2	4269,5	3965,7	3510,7	3516,2	3525,8	3654,7

Продовження табл. 2.2

Тимчасове розміщування й організація харчування	326,7	328,9	309,1	277,3	276,7	991,6	995,1
---	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

Інформація та телекомунікації	297,9	299,9	284,8	272,9	275,2	276,3	283,0
Фінансова та страхова діяльність	315,8	306,2	286,8	243,6	225,6	274,1	280,3
Операції з нерухомим майном	322,2	314,3	286,1	268,3	255,5	215,9	214,0
Професійна, наукова та технічна діяльність	504,1	493,6	456,0	422,9	428,1	252,3	259,4
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	343,9	343,3	334,3	298,6	304,3	415,8	437,9
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	1003,6	692,3	959,5	974,5	973,1	297,9	304,3
освіта	1633,2	1611,2	1587,7	1496,5	1441,4	979,7	939,3
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1181,4	1171,8	1150,5	1040,7	1030,4	1423,4	1416,5
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	225,6	226,5	221,2	207,9	201,6	199,8	196,9
Інші види економічної діяльності	414,3	423,0	382	344,7	345,8	344,6	355,2

Дані за 2010-2014 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, за 2015-2018 роки – також без частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганських областях

З наведеного аналізу прослідковується негативна тенденція падіння показників зайнятого населення за видами економічної діяльності.

У 2013 році прослідковується те, що зайнятість по всіх галузях підвищилася з подальшим стрімким спадом у 2014 році. При цьому, найбільша кількість зайнятого населення прослідковується у сфері сільського господарства та промисловості, оптової та роздрібною торгівлі, хоча в кожній з них спостерігається спад за останній рік. Найнижчі показники зайнятості у сфері мистецтва, спорту, відпочинку та інформації та у сфері фінансової діяльності.

Важливим показником, який визначає стан ринку праці та ефективність його функціонування з позиції держави є рівень безробіття, який в Україні становив у кінці 2018 року 9,4%. Це досить високий показник, хоча нижчий в порівнянні з показниками деяких країн Європейського Союзу на кінець 2018 року (Італія – 10, Іспанія – 16,%, Хорватія – 9,5) [20, с.541].

Найменша кількість безробітного населення у віці 15–70 років була у 2013 році – 1510,4 тис. осіб, що становило 7,3%, а найбільша величина чисельності безробітних – 1847,6 тис. осіб припала на 2014 рік і збільшилась

на 337,6 тис. осіб. У 2016 р. чисельність безробітних знизилась в порівнянні з періодом 2014 року зменшилась на 169,4 тис. осіб і становила – 1678,2 тис. осіб. У 2017 року чисельність безробітних зросла в порівнянні з відповідним періодом 2016 року на 14,7 тис. осіб і досягла позначки 1676,9 тис. осіб, що складає 8,8%. У 2018 році чисельність безробітних зросла в порівнянні з відповідним періодом 2017 року на 204,5 тис. осіб

З наведеного аналізу прослідковується, що постійно збільшується чисельність безробітних в Україні. Рівень безробіття населення віком 15–70 років у цілому по Україні у 2018 році збільшився порівняно з 2014 р. на 0,2% і становив 9,7% економічно активного населення зазначеного віку.

Якщо розглядати регіональний аспект, то згідно з даними Державної служби статистики - найвищими показниками безробіття виступає Донецька (14,6%) та Луганська області (16,9%). Волинська, Закарпатська, Полтавська, Миколаївська, Кіровоградська, Сумська області характеризуються вище середнього безробіття. У 2018 році, порівнюючи з 2017 роком, стрімко змінилася ситуація у бік покращення у Хмельницькій області: на 23,9% знизилася кількість безробітних за рік. Друге місце посідає Київ, де безробіття знизилося на 20,5%, третє – Житомирська область, де показник впав до 18,6%. Шість областей України зафіксували негативну динаміку: на 5,9% зріс рівень безробіття у Миколаївській області, на 2,5% - в Луганській, на 1,3% - в Сумській, на 1,2% - в Кіровоградській, на 0,5% - в Полтавській, на 0,2% - в Херсонській [7].

Основні причини безробіття зумовлюються:

- низьким рівнем заробітної плати, яку пропонують роботодавці;
- політичними та економічними подіями, які відбуваються в країні;
- невідповідністю системи підготовки фахівців потребам ринку праці;
- нераціональною структурою галузевої зайнятості, істотним перевищенням пропозиції робочої сили над попитом;
- незадоволеністю умовами праці;

– обмеженням можливості кар'єрного зростання, відсутністю перспектив і можливостей поліпшення кваліфікації [32, с.151].

Проаналізувавши структуру безробітного населення, то можна прослідкувати, що у 2018 році в Україні, найбільшу питому вагу серед причин незайнятості займали звільнені за власним бажанням (33,5%) та звільнені з економічних причин (23,9%) загальної кількості безробітних. Наступні причини незайнятості - це неможливість працевлаштування після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів, звільнення за станом здоров'я та через оформлення пенсії (13,1% та 1,8%) відповідно. Найменшу питому вагу серед причин незайнятості займали демобілізовані з військової строкової служби (0,7% безробітних) [7].

При аналізі статистичних даних показників рівня зайнятості та безробіття за досліджуваний період, можна дійти висновку, що спадна динаміка зазначених показників слугує погіршенню економічної та політичної ситуації в Україні, ліквідацією багатьох підприємств, масового скорочення персоналу, і як наслідок, несе негативний вплив на функціонування ринку праці.

Одним з основних показників, що виділяють для характеристики ринку праці є динаміка середньомісячної заробітної плати (табл. 2.3).

Провівши аналіз даних таблиці 2.3, то прослідковується, що показник середньомісячної заробітної плати в номінальному виразі має тенденцію за досліджуваний період до збільшення. Найменше значення було у 2010 році – 2250 грн., а найбільше – у 2018 році. Найбільше зростання відбулося у 2018 році щодо попереднього року – 1 761 грн., але у зв'язку з тим, що паралельно зросла й інфляція, населення не відчуло покращення рівня життя. Номінальний вимір заробітної плати не відбиває її реального розміру. У досліджуваному періоді відбувалося нерівномірні щорічні зміни реальної заробітної плати [7].

Таблиця 2.3

Середньомісячна заробітна плата у 2010-2018 роках [7]

	Середньомісячна заробітна плата *		
	номінальна		реальна
	Тис.грн	У % до прожиткового мінімуму для працездатних осіб**	У % до попереднього року
2010	2250	244,0	110,2
2011	2648	263,7	108,7
2012	3041	268,2	114,4
2013	3282	269,5	108,2
2014	3480	285,7	93,5
2015	4195	304,6	79,8
2016	5183	323,9	109,0
2017	7104	403,2	119,1
2018	8865	461,5	112,5

* Дані наведено по підприємствах, установах, організаціях та їхній відокремлених підрозділів із кількістю найманих працівників 10 і більше осіб;

** Показник розраховано до розміру прожиткового мінімуму, що діяв у грудні відповідного року

У 2014 році порівняно з 2013 роком реальна заробітна плата знизилась на 6,5%, а у 2015 році порівняно з 2014 роком – на 20,2%, що пов'язано з воєнними діями в країні та нестабільною політичною і економічною ситуацією в Україні і як наслідок, зниження рівня життя населення країни в цілому та зниження купівельної спроможності громадян [20, с.541].

Відповідно до даних Державної служби статистики, то у 2017 році найвищі доходи отримують працівники в галузі авіаційного транспорту та ІТ-технологій – середньомісячна зарплата становить понад 33332 тис. грн., фінансової та страхової сфери – 14889 тис. грн., найнижчі – поштова та кур'єрська діяльність – 4487 та працівники галузі охорони здоров'я та соціальної допомоги – 6163 тис. грн. В загальному, середній рівень зарплат у 2018 році зафіксований на рівні 8865 тис. грн [7].

Наявність диспропорції між попитом на робочу силу та її пропозицією є фактором, що обмежує як можливості працевлаштування безробітних, так і задоволення потреб роботодавців у працівниках [22, с.11].

Аналізуючи статистичні дані попиту та пропозиції робочої сили в нашій державі за досліджуваний період дає підстави щодо ствердження про його значну невідповідність. Так, за період з 2011-2015 рр. Прослідковується невтішна тенденція до зростання навантаження зареєстрованих безробітних на 10 вільних робочих місць – з 84 до 189 осіб. На кінець 2016 року навантаження

зменшилось до 108 осіб відповідно до 2015 року і на жовтень 2017 року складала 39 осіб на 10 вільних робочих місць [7].

Для сучасного ринку праці України характерним є професійно-кваліфікаційний дисбаланс робочої сили та неоднорідність кон'юктури. Зокрема, як повідомляє ДСЗУ, враховуючи види економічної діяльності у 2018 році, на кожну п'яту вакансію пропонується на підприємствах та установах переробної та добувної промисловості, у торгівлі та ремонту автотранспорту (15%), у державному управлінні й обороні, соціальному страхуванні (12%), в освіті або на транспорті (9%), у охороні здоров'я або у сільському господарстві (5%).

По професійним групам, то у найбільшому попиті у роботодавців користуються кваліфіковані робітники з інструментом (19%), професіонали та робітники з обслуговування, експлуатації устаткування (16%), а також працівники сфери торгівлі та послуг (14%). Конкретизуючи самі професії – то це слюсарі, водії, швачки, трактористи, агрономи та робітники з обслуговування сільськогосподарського виробництва. Не менш високим попитом користуються професіонали та фахівці з досвідом роботи – лікарі, фармацевти, інженери різних галузей, а також ІТ – фахівці [7].

Таким чином, вітчизняний ринок праці функціонує відповідно до циклів ділової активності в Україні. Сьогодні, при зрості національної економіки, стає активним і попит на робочу силу. При цьому відносно вищими темпами зростає попит на кваліфікованих робітників.

Так як вітчизняному ринку необхідно конкурувати за таку робочу силу з європейським ринком, на якому оплата праці набагато вища на аналогічних посадах, то з проблемою нестачі кваліфікованих робітників та їх відтоку вітчизняний ринок праці може зіштовхнутись вже найближчим часом. Також при цьому виснажується робоча сила, враховуючи те, що українське населення старіє і скорочується його кількість.

Найбільші дослідження по зовнішній трудовій міграції українців за міжнародною методологією та за участю міжнародних організацій тричі

проводився Державним комітетом статистики України: у 2005-2008 роках, у 2010-2012 роках та у 2015-2017 роках [5].

У грудні 2017 року відомство опублікувало останній звіт. Згідно з його даних, то протягом 2015-2017 років з метою заробітку за кордоном перебувало 1,3 млн українських громадян – на 100 тис більше, ніж у 2010-2012 роках. Найбільш привабливі для трудових мігрантів з України є країни Європейського Союзу: Італія, Польща, Іспанія, Німеччина, Чехія, Португалія, Угорщина. Варто зазначити, що в українських трудових мігрантів налічується найвищий відсоток освіченості (37%) серед мігрантів, які мають закінчену вищу освіту [5].

Українські трудові мігранти переважно зайняті в таких секторах економіки: домашній догляд – 18%, будівництво – 46%, сільське господарство – 11%, оптова і роздрібна торгівля – 9%, діяльність готелів і ресторанів – 4%, промисловість – 4%, діяльність транспорту і зв'язку – 4%, інші види економічної діяльності – 4% [5].

Цілим рядом країн Європейського Союзу, особливо сусідніх, Україна розглядається як джерело дешевої робочої сили для розвитку своєї економіки.

2.2. Проблеми дистанційної та надомної зайнятості в Україні

Сучасний етап розвитку нашої держави є динамічним соціально-економічним прогресом, вступом до глобальної фінансової системи, що знаходить своє відображення і соціальних, трудових та інших процесах. Науково-технічний розвиток, досвід країн Заходу стимулює швидкий розвиток різноманітних форм зайнятості. Зокрема, це стосується нетипової форми зайнятості, яка останнім часом набуває все більшого розповсюдження, але не має достатньо чіткого визначення в чинних нормативних актах.

В основі поділу зайнятості на стандартну і нестандартну лежить специфіка організації трудового процесу, що набуває різних форм. У науковій літературі нестандартна зайнятість визначається як «діяльність громадян,

заснована на таких правовідносинах, в яких відсутня або видозмінена одна з істотних ознак традиційних трудових правовідносин: особистісна, організаційна або майнова» [27, с.169], «трудова діяльність працівників певної класифікаційної групи, що передбачена або не заборонена чинним законодавством України, однак за особливістю організації режиму робочого часу, робочого місця і умов праці не відповідає стандартним правилам та потребує спеціального механізму правового регулювання та організаційно-економічного забезпечення» [27, с. 170].

З появою нових інформаційних технологій зумовило виникнення інноваційних форм зайнятості. Водночас сучасний стан економіки перебуває у протиріччі з правовим регулюванням праці, так як сучасне трудове законодавство України практично не відображає нових форм зайнятості населення. У проекті Трудового кодексу України [24] правовий статус працівників, що працюють дистанційно, не визначено. У науковій літературі зустрічається ототожнення понять «дистанційна робота» і «надомна робота».

За кордоном виділяють такі форми нетипової зайнятості:

- робота на умовах неповної зайнятості (part-timework);
- строкова (fixed-term) або короткострокова (short-time);
- робота вдома (work at home);
- віддалена (telework, e-work) робота;
- самозайнятість (self-employment);
- псевдо-самозайнятість (pseudo- self-employment);
- тимчасова агентська (temporary-agency) [16, с.31].

Отже, робота вдома вважається окремою формою нетипової зайнятості і не охоплюється віддаленою роботою (телероботою).

Як чинний Кодекс законів про працю України [13], так і проект Трудового Кодексу України [24] не містить поняття «дистанційна робота», відповідно й правовий статус дистанційних працівників не визначено.

Наразі залишається чинним Положення про умови праці надомників, яке затверджене Постановою Держкомпраці СРСР та Секретаріату ВЦРПС від

29.09.1981 р. № 275/17-99. Відповідно до п. 1 вказаного Положення надомниками вважаються особи, які уклали трудовий договір з об'єднанням, комбінатом, підприємством, установою, організацією, колгоспом про виконання роботи вдома особистою працею з матеріалів і з використанням знарядь і засобів праці, що виділяються підприємством або набуваються за рахунок коштів цього підприємства. До речі, Конвенція МОП № 177 «Про надомну працю» 1996 року на даний час Україною не ратифікована [16, с.32].

Проект Трудового Кодексу України [24] присвятив надомній праці статтю 43, в якій зазначено:

1. Під час укладення трудового договору або пізніше сторони можуть домовитися про виконання працівником роботи вдома (надомну працю), якщо він має для цього необхідні умови, що відповідають вимогам охорони праці, пожежної безпеки і санітарії.

2. Трудовим договором про роботу вдома може бути передбачено використання працівником власного обладнання та інструментів з відповідною компенсацією за їх зношення (амортизацію), а також відшкодування інших витрат, пов'язаних з виконанням роботи вдома: плати за електроенергію, водопостачання тощо.

3. Порядок і строки забезпечення працівників, які виконують роботу вдома, сировиною, матеріалами та напівфабрикатами, розрахунків за виготовлену продукцію, відшкодування вартості матеріалів, вивезення готової продукції встановлюються трудовим договором.

У разі якщо отримання сировини і матеріалів, а також здача готової продукції проводяться працівником безпосередньо роботодавцеві, час, що витрачається на отримання і здачу, включається до робочого часу з відповідною оплатою.

Згідно з п. 3 вказаного вище Положення про умови праці надомників праця надомників повинна бути спрямована, як правило, на виробництво товарів народного споживання, надання окремих видів послуг громадянам і підприємствам (через ательє і приймальні пункти системи побутового обслуговування населення). У ч. 2 цього пункту закріплено, що адміністрація

може використовувати працю надомників і для виготовлення (виконання) інших видів виробів (робіт), якщо за характером і технологією виробництва це можливо в надомних умовах і економічно доцільно.

Отже, основна особливість надомництва є виконання роботи вдома. Ще одна кваліфікуюча ознака - сфера застосування надомної праці – це виробнича сфера, а також сфера окремих видів послуг у системі побутового обслуговування населення, а не сфера комп'ютерних технологій.

2.3. Напрями та шляхи вдосконалення реалізації державної політики зайнятості

Щоб забезпечити сталий соціально-економічний розвиток України, необхідно вирішити ряд важливих питань, зокрема: розбудова сучасної соціально орієнтованої економіки, відродження вітчизняного виробництва, забезпечення соціальної захищеності населення. Одним з центральних місць у вирішенні вищезазначених проблем є оптимізація функціонування ринку праці, який є важливою ланкою економічної системи країни і, відповідно, відображає більшість політичних і соціально-економічних процесів, що відбуваються в нашій країні, та фокусує в собі найгостріші проблеми: посилення структурних диспропорцій зайнятості, підвищення рівня безробіття, неконтрольований відтік робочої сили, зміни в якості робочої сили і мотивації праці, зниження якості життя населення. Вказаними процесами поглиблюються кризові явища, а їх вирішення створює передумови для сталого соціального й економічного зростання.

Державне регулювання ринку праці є системою правових та організаційно-економічних заходів держави, які спрямовані на створенні відповідних умов для забезпечення максимально можливої рівноваги між попитом і пропозицією робочої сили; оптимальну величину заробітної плати за даного рівня розвитку економіки; забезпечення соціального захисту працівників і прав людини; сприятливі умови для відтворення

конкурентоспроможного людського капіталу – тобто на забезпечення ефективного використання наявної робочої сили для отримання максимального економічного і соціального ефектів [31, с.109].

Таблиця 2.4

Механізми державного регулювання зайнятості населення

Механізм державного регулювання зайнятості населення	Методи державного регулювання	Інструменти державного регулювання зайнятості
Правовий механізм	Метод правового регулювання: Визначення кола суб'єктів трудових правовідносин; встановлення суб'єктивних прав та обов'язків, гарантій; визначення підстави виникнення прав та обов'язків; ступеню конкретності прав та обов'язків; встановлення процедури здійснення прав та обов'язків; визначення видів санкцій за порушення	Конституція України, Кодекс законів про працю України, Закони України «Про зайнятість населення», «Про охорону праці», «Про оплату праці», «Про відпустки», «Про господарські товариства», трудові угоди та ін..
Організаційний механізм	Адміністративні та організаційні методи регулювання, управління в інтересах державної влади, що забезпечують ефективну діяльність державно-управлінської системи. Встановлюють та дотримують баланс інтересів між працівниками, роботодавцями, посередниками і державою	Програми сприяння зайнятості, державні програми і стандарти навчання, ліцензування та сертифікація навчання кадрів, статистичні норми і показники, організація громадських робіт, визначення квот на працевлаштування

Продовження табл. 2.4

Економічний механізм	Система прийомів і способів прямого і непрямого впливу та його спрямування на суспільно-господарський розвиток з дотриманням вимог економічних законів за певних товарно-грошових відносин і з використанням інших економічних важелів задля створення умов, що забезпечують досягнення високих економічних результатів	Пільгове оподаткування та кредитування, заробітна плата, допомога через безробіття, дотації, державні контракти, інвестиції людський капітал, важелі кредитно-грошової, валютної, зовнішньоекономічної політики, макроекономічне планування
----------------------	---	---

Джерело: розроблено автором на основі [28]

При дослідженні чинного в Україні механізму державного регулювання ринку праці та зайнятості населення показало, що до нього включаються:

- система правових інструментів (закони, норми, правила, законодавчі акти і нормативно-правові документи), які регулюють сферу соціально-трудових відносин;
- інструменти фінансово-кредитної політики (джерела формування фонду сприяння зайнятості населення та порядок їх використання), які спрямовані на реалізацію програм зайнятості та підтримку населення, яке тимчасово не працює;
- інструменти інвестиційної та податкової політики, які передбачають економічний вплив держави на роботодавців, на кількісний та якісний склад робочої сили;
- засоби державної системи працевлаштування з розвинутою мережею центрів зайнятості, які регулюють рух трудових ресурсів, організовують професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів;
- засоби системи державного контролю над дотриманням прийнятих і чинних правових, економічних та організаційних умов сприяння продуктивній зайнятості населення [22, с.12].

Форми і методи державного регулювання ринку праці та зайнятості органічно пов'язані між собою як організаційно, так і з точки зору запровадження конкретних заходів на відповідній інформаційній базі, аналізі, прогнозах, узагальненнях, формулюванні висновків і прийнятті рішень відносно внесення змін до чинних законів або розробки нових законопроектів, постанов Кабінету Міністрів України з питань удосконалення механізмів регулювання ринку праці та зайнятості, які відповідали б сучасним вимогам відкритого економічного простору.

Важливими напрямками вдосконалення механізмів регулювання ринку праці та зайнятості є врахування методологічних принципів узгодження механізмів саморегулювання і механізмів державного регулювання ринку праці та зайнятості на основі диференційованого підходу до складових частин

державного регулювання (змінної і постійної) та моделі визначення взаємодії механізмів саморегулювання і механізмів державного регулювання ринку праці [16, с.33].

Мета державної політики зайнятості полягає у підвищенні економічної активності населення, забезпеченні ефективної зайнятості та посилення соціального захисту від безробіття шляхом державного регулювання ринку праці.

Щоб досягти цю мету, передбачено комплекс заходів у сфері зайнятості населення, які визначаються у:

- стимулюванні створенні робочих місць із належними умовами та гідною оплатою праці, сприянні розвитку підприємництва та самостійної зайнятості населення;
- забезпеченні економіки кваліфікованими кадрами;
- підвищенні якості та конкурентоспроможності робочої сили;
- створенні умов для працевлаштування молоді;
- посиленні мотивації до легальної зайнятості, детінізації відносин на ринку праці [28, с.15].

В умовах високого рівня безробіття в Україні, особливо довготривалого і прихованого, надзвичайно важливим напрямом регулювання зайнятості є підвищення економічної активності безробітного населення. Необхідно подолати пасивність безробітних громадян шляхом упровадження дієвих заходів підвищення економічної активності безробітного населення.

До таких заходів пропонуємо віднести:

- а) фінансове стимулювання безробітних до пошуку роботи: виплата грошових премій довготривалим безробітним, які змогли працевлаштуватись, і залежність розміру цих премій від швидкості працевлаштування (чим швидше безробітний знайде робоче місце, тим вище розмір премії);
- б) сприяння самостійному працевлаштуванню молоді;
- в) діяльність служб зайнятості щодо сприяння самостійному працевлаштуванню, яка повинна включати: поширення інформації щодо

нових методів пошуку роботи; надання можливості безробітним отримати безкоштовний доступ до електронних баз вакансій через мережу Інтернет; проведення семінарів щодо техніки самостійного пошуку роботи;

г) контроль над активністю безробітних під час пошуку роботи, який охоплює такі заходи, як: вимоги щодо мінімальної кількості звернень безробітних до роботодавців, регулярне відвідування центру зайнятості, обмеження кількості відмов від пропозицій підходящої роботи;

д) проведення періодичних досліджень мотиваційних чинників підвищення економічної активності безробітного населення [8, с.180].

Не менш важливим напрямом удосконалення механізму регулювання зайнятості населення є регулювання трудової міграції, яка виступає невід'ємним чинником формування вітчизняного ринку праці. Внаслідок міграції державою втрачається частина демографічного потенціалу, зокрема висококваліфікованих працівників, які могли б забезпечити належний рівень інноваційного розвитку України. Бажання виїхати за кордон залишається в Україні високим, воно стимулюється соціально-економічними причинами; впливом процесу реструктуризації, особливо на жінок; потребами в робочій силі в країнах призначення та ін.

Основними проблемами, на вирішення яких ми пропонуємо спрямувати політику держави у сфері регулювання міграції:

- величезні обсяги нелегальної трудової міграції;
- торгівля людьми як наслідок нелегальної міграції;
- інтелектуальна еміграція;
- відсутність умов повернення громадян України додому;
- соціальна незахищеність громадян України за кордоном;
- інвестування зароблених мігрантами коштів у національну економіку.

У призмі завдань удосконалення механізмів регулювання ринку праці та зайнятості, при його методичному забезпеченні вагоме місце займають проблеми для створення умов щодо залучення до трудової діяльності осіб з обмеженими можливостями. Цю проблему в Україні вирішують переважно

тоді, коли встановлюють інвалідність та надають особам з інвалідністю із різними вадами матеріальну допомоги у виді пенсій по інвалідності. Якщо порівнювати з розвиненими країнами, то тільки незначна частина цього контингенту бере участь у суспільній праці. Проблемі залучення осіб з обмеженими можливостями до трудової діяльності надається велика увага в розвинених країнах світу, зокрема у Німеччині, Швеції та ін. Ці країни створили спеціальні служби при місцевих органах влади і службах зайнятості, якими вивчається цей контингент населення, їхні інтереси, потреби, можливості та потреби ринку праці з урахуванням функціональних обмежень відповідних робочих місць [32, с.155]. Системою трудової реабілітації передбачено надання послуг психологами, фізіотерапевтами соціальної допомоги, профорієнтації, підготовки та працевлаштування осіб з обмеженими можливостями залежно від груп інвалідності. В Україні проблеми реабілітації, створення умов для залучення осіб з обмеженими властивостями до суспільно-корисної праці, забезпечення соціальних гарантій, потребують подальшої теоретичної і практичної розробки [33, с.158].

Ми пропонуємо основні напрями вдосконалення системи державного регулювання ринку праці:

- приведенні чинного законодавства у відповідність з вимогами міжнародних пактів, конвенцій Міжнародної організації праці;
- закріпленні принципів і механізму соціального партнерства в законах про профспілки, підприємництво, розгляді колективних трудових спорів;
- ретельному опрацюванні механізму проведення колективних переговорів як на рівні підприємств, так і на галузевому й національному рівнях;
- зростанні ролі людського фактора, зокрема висококваліфікованої, творчої та мотивованої праці;
- формуванні відносин між різними соціальними групами і прошарками населення на основі взаємного розуміння інтересів, визнанні їх законного

характеру та готовності вирішувати протиріччя шляхом соціальних компромісів;

- зближенні інтересів суб'єктів ринку праці, які ґрунтуються на заінтересованості в економічному зростанні та справедливому (у ринковому розумінні) розподілі створеного продукту відповідно до вкладених ресурсів – праці, капіталу, підприємницьких здібностей;

- розвитку конкурентоспроможності економіки на основі інтеграції освіти, науки з інноваційними підприємствами, що зумовлює необхідність безперервного вдосконалення якісних характеристик трудового потенціалу;

- взаємодії державних інститутів із приватним бізнесом, співробітництві великих підприємств із малими і середніми, забезпеченні соціально відповідальних результатів їхньої діяльності.

ВИСНОВКИ

Зайнятість населення належить до тієї сфери виробничих відносин, розвиток і функціонування яких пов'язані із взаємодією роботодавців та працівників щодо використання робочої сили останніх. Базою цих відносини виступають принципи, при дотриманні яких в умовах перехідної економіки країни забезпечується утвердження ринкових відносин у соціально-трудовій сфері. У результаті дослідження ми дійшли до таких висновків:

- 1) Досліджено соціально-економічну сутність зайнятості та роль держави в регулюванні зайнятості населення. З цього випливає, що зайнятість являється інтегральним показником результативності реформ, так як

акумулює в собі економічні, соціальні, демографічні процеси. З економічного точки зору зайнятість пов'язується з можливістю людини своєю працею забезпечувати собі і своїй сім'ї гідне існування, що сприяє зростанню ефективності суспільного виробництва.

2) Проведено аналіз основних показників стану ринку праці за останні роки в Україні, з чого випливає про його неефективність, а саме: зменшення рівня економічної активності та рівня зайнятості населення, збільшення рівня безробіття, наявність диспропорції між попитом на робочу силу та її пропозицією, зменшення навантаження зареєстрованих безробітних на одне вільне робоче місце, що пояснюється високими темпами трудової міграції, зниження реальної заробітної плати. Саме окреслені проблеми вимагають сформулювати пріоритетні напрямки реформування ринку праці.

3) Дана характеристика проблемам дистанційної та надомної зайнятості в Україні. У науці трудового права відсутня концепція розвитку дистанційної роботи як нестандартної форми зайнятості, свідченням чого є й відсутність чіткого визначення і розмежування вищезазначених понять. Все це вимагає посиленої уваги нормотворців, викликає необхідність належної правової регламентації, яка б ґрунтувалась на доктринальних розробках вчених.

4) Визначено напрями та шляхи вдосконалення реалізації державної політики зайнятості. Стрімкі соціоекономічні зміни на ринку праці України вимагають підвищення ефективності роботи служби зайнятості через її переструктуризацію, визначення необхідних на сучасному етапі цілей та функцій та переоцінку сформованої практики діяльності з метою її впливу на розвиток конкурентоспроможності вітчизняного ринку праці, а також на мотивацію й активізацію безробітних до пошуку роботи. Для забезпечення продуктивної зайнятості економічно активного населення та регулювання робочих місць на державному рівні необхідно розробити сучасні методи обліку ефективності діяльності з використанням передового досвіду зарубіжних країн з питань регулювання ринку працевлаштування населення. Якість надання державною службою зайнятості послуг населенню та їх

ефективність є основною умовою наближення її до кожного клієнта - чи то людина, яка шукає роботу, чи то роботодавець.

Ситуація, що склалася на ринку праці України, потребує проведення ефективної обґрунтованої політики щодо зайнятості та відтворення робочої сили як щодо окремих їх елементів, так і щодо систем загалом, які б базувалися на комплексному використанні ринкових та державних регуляторів.

Для забезпечення повної і продуктивної зайнятості державна політика зайнятості повинна здійснюватися за такими напрямками, як удосконалення трудового законодавства; оптимізація зайнятості; розвиток системи соціального партнерства; розвиток підприємництва; сприяння зростанню рівня реальних доходів населення. У правовій системі України має бути передбачено використання нових форм контрактів з урахуванням усіх можливих форм зайнятості; регулювання діяльності приватних кадрових агентств; узгодження трудового законодавства із законодавством інших сфер економічного життя суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Буряк П.Ю. Економіка праці й соціально-економічні відносини / П.Ю. Буряк. – К.: Центр навчальної літератури, 2016. – 440 с.
2. Васильченко В.С. Державне регулювання зайнятості : [навч. посібник] / В.С. Васильченко. – К. : КНЕУ, 2017. – 252 с.
3. Вдовіна Г.О. Аналіз ринку праці: пропозиція і попит на неї / Г.О. Вдовіна, -Л: вид. ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 145 с.
4. Вишновецька С. В. До питання про проблеми правового регулювання дистанційної зайнятості працівників / С. В. Вишновецька // Часопис НаУОА. Серія право. Електронне наукове фахове видання Національного університету «Острозька академія». – 2018. – № 4 (22).

5. Всеукраїнська інформаційно-аналітична «Міграція» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/ukrayinu-zalishat-milyoni-talanovitih-lyudey-pislya-vidkrittyakordoniv-ekonomist-518019.html>
6. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини / О.А. Грішнова. – К. : Знання, 2016. – 559 с.
7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Джегур В.Г. Державне регулювання попиту і пропозиції на послуги робочої сили: світовий і вітчизняний досвід / В.Г. Джегур // Формування ринкових відносин в Україні. – 2018. – № 4. – С. 175–180.
9. Єрмоменко В. Правові форми реалізації громадянами права на працю // Право України. – 2015. - №7. – 616 с.
10. Закон України «Про зайнятість населення». – (редакція від 01.01.2020, підстава – 329-IX)), - [Електронний ресурс] - Режим доступу // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
11. Кір'ян Т. Створення конкурентного ринку праці в умовах інтеграції України у світову економічну систему / Т.Кір'ян // Україна: аспекти праці. – 2018. – № 7. – С. 3–11.
12. Коваль С.П. Державне регулювання зайнятості населення на ринку праці України: інвестиційно-регіональні аспекти / С.П. Коваль // Проблеми науки. – 2019. – № 10. – С. 15–21.
13. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08/print1476445947504754>.
14. Конституція України, від 28 червня 1996 р. (редакція від 21.02.2019, підстава – 2680-VIII), - [Електронний ресурс] - Режим доступу // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254>

15. Котова Л. В. Поняття та юридична природа альтернативних форм зайнятості у сучасних умовах / Л. В. Котова // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2019. – № 46. – С. 131.
16. Кохан В. П. Нестандартна зайнятість в Україні: виклики часу / В. П. Кохан // Підприємництво, господарство і право. – 2019. – № 9. – С.31-36
17. Кулицький С. Проблеми розвитку ринку праці в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2018/ukr21>
18. Літинська В.А. Державне регулювання зайнятості населення в Україні / В.А.Літинська / Економічний вісник № 8 (88), 2018. С.260-263.
19. Науково-практичний коментар до законодавства про працю / Б.С. Стичинський, І.В. Зуб, В.Г. Ротань. – 4-те вид., перероб. та доп. – К.: Вид-во А.С.К., 2015. – 1024 с.
20. Марчук О.Г. Статистичне дослідження ринку праці в Україні/ О.Г. Марчук, А.В. Вороніна//Економічні науки. – 2019. – № 2 (52). – С. 541.
21. Міненко В.А. Стан та перспективи розвитку методичного забезпечення удосконалення механізмів державного регулювання ринку праці і зайнятості населення / В.А. Міненко // Економіка та держава. – 2016. – № 9. – С. 82–85.
22. Пономарьова О., Біденко Т. Реформування системи зайнятості в Україні для забезпечення конкурентних переваг національного ринку праці / О. Пономарьова, Т. Біденко // Україна: аспекти праці. – 2016. – № 9. – С. 11–14.
23. Почанська О. С. Правове регулювання трудової діяльності працівників-надомників в сучасних умовах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення / Олена Сергіївна Почанська. – Харків, 2017. – 19 с.
24. Проект Трудового кодексу України - [Електронний ресурс] - Режим доступу // https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67331
25. Римар Б. А. Договори про дистанційну роботу / Б. А. Римар // Актуальні проблеми теорії трудового права та права соціального

забезпечення: монографія / кол. авт.; за заг. ред. д.ю.н., проф. Г. І. Чанишевої. – Одеса: Фенікс, 2018. – С. 109–121.

26. Свічкарьова Я. В. Дистанційна робота як одна із форм атипової зайнятості / Я. В. Свічкарьова // Держава та регіони. Серія: Право. – 2018. – № 2 (41). – С. 129–134.

27. Тубелець І. Нове в законодавстві про працю // Праця і зарплата. - 2019. - № 5 - 296 с.

28. Удосконалення системи економічних механізмів державного регулювання ринку праці як чинник забезпечення продуктивної зайнятості населення / В.Г. Федоренко, О.М. Діденко, Ю.Б. Пінчук // Економіка та держава. – 2018. – № 9. – С. 13–16.

29. Федоренко В.Г. Ринок праці в Україні та економічні тенденції в умовах світової економічної кризи / В.Г. Федоренко // Економіка і держава. 2009. №1 . С. 4-5.

30. Федунчик Л.Г. Ринок праці в Україні: проблеми та напрями їх вирішення /Л.Г. Федунчик // Ринок праці та зайнятість населення. – 2016. – № 2. – С. 31.

31. Юрчик І. Б. Взаємозв'язок ефективності ринку праці та його інституційного забезпечення / І. Б. Юрчик // Науковий Вісник Херсонського державного університету. Економічні науки. – 2018. – Вип. 23. – Ч. 4. – С. 109.

32. Шкіндюк І.Ю. Зарубіжний досвід вирішення проблем зайнятості і перспективи його застосування в Україні / І.Ю. Шкіндюк // Ефективність державного управління: зб. наук. пр. ЛРІДУ. – 2019. Вип. 34.- С.151- 158.

33. Шкіндюк І. Ю. Шляхи удосконалення державного управління зайнятістю населення України / І. Ю. Шкіндюк. // Державне будівництво. - 2018. - № 4. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2018_4_43.

